

KİTAP TANITMA

Edmondo Lupieri, *The Mandaeans: The Last Gnostics*, tr. C. Hindley, Grand Rapids: William Eerdmans Publ. Com. 2002 (xix + 273 sayfa).

Sabiilik/Mandeizm konusunda uluslar arası alanda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması ve konuyla ilgili uzmanların sayısının neredeyse bir düzineyi geçmemesi, Sabiilik üzerine yapılan akademik çalışmaların önemini daha da artırmaktadır. Son dönemlerde uluslar arası bilim çevrelerinde Sabii teolojisi, tarihi, dili ve kültürü üzerine çalışmaları teşvik etmek ve bu alanda akademik düzeyde çalışacak olanların sayısını artırmak amacıyla bir dizi etkinlik düzenlenmektedir. Nitekim geçtiğimiz yıllarda Harvard ve Oxford Üniversitelerinde arka arkaya iki uluslar arası kongre düzenlenmiş ve bu toplantılarda Sabiilik araştırmaları masaya yatırılmıştır. Yine 2003 sonbaharında, 20 yüzyılda Sabiilik araştırmalarının en önemli isimlerinden birisi olan Rudolph Macuch anısına Freie Üniversitesinde düzenlenen sempozyumda ağırlıklı olarak Sabiilik tartışılmıştır. Bilim çevrelerinde Sabiilik araştırmalarını teşvike yönelik bu ilgi, teologlardan, dil bilimcilere, kültür tarihçilerinden dinler tarihçilerine kadar geniş bir yelpazede birçok yeni araştırmacıyı bu önemli dinsel topluluk üzerinde çalışmalar yapmaya sevk etmiştir.

İtalya'da Udine Üniversitesinde tarih profesörü olan Lupieri'nin söz konusu ettiğimiz çalışması da bir tarihçinin perspektifinden Sabii geleneğinin ana hatlarıyla ele alınmasına ve Batılılarla Sabiilerin tarihteki ilk buluşmalarına yönelik bir eserdir. Lupieri, daha önce İtalya'da yayınladığı *I Mandai. Gli ultimi gnostici* (Paideia Editrice 1993) başlıklı eseri-

ni gözden geçirerek bazı katkı ve ilavelerle İngilizce olarak yeniden yayınlamıştır. Bu İngilizce nüshada, özellikle 1993 sonrası Sabiilik konusunda yayımlanan önemli eserlere, konuyla ilgili temel başvuru eserleri olarak dikkat çekilmiş ve bazı bölümlere ilaveler yapılmıştır.

Lupieri'nin çalışması iki ana kısma ayrılmaktadır. İlk kısmı, çok özet halinde Sabii geleneğini tanıtmakta ve Sabiilikle ilgili ilk elden ve ikincil referanslar yanında Sabii tarihini de ele almaktadır. İkinci ana kısımda ise sekiz alt başlıkta Sabii kutsal metinleri ile Sabii teolojisi, insan anlayışı, Sahiilerin diğer dinlere bakışı ve Sabii geleneğine göre Yahudiler, Yahya ve Hz. Muhammed gibi konular işlenmektedir.

Yazarın çalışmasında, Sabii toplumuyla erken dönemlerde ilişki kuran Batılı teologlar, misyonerler, devlet adamları ve seyyahlar hakkında Batı kaynaklarından hareketle verdiği bilgiler önemlidir. Yine, çalışmanın özellikle son kısmında diğer dinlere (özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a) yönelik Sabii kutsal metinlerinde yer alan polemikleri içeren pasajların sistematik bir bütünlük içerisinde verilmesi önemlidir. Böylelikle, ilgili okuyucular ve araştırmacılar, bu metinleri bir arada derli toplu olarak bulabilme imkanına kavuşmuşlardır.

Lupieri'nin çalışmasında bazı yanlış bilgiler ve değerlendirmeler de gözden kaçmamaktadır. Örneğin, dindar Müslümanların doğrudan altın işlemeciliği yapmalarının yasak olması nedeniyle İslam ülkelerinde bu işi gayrimüslim azınlıkların yaptığı ileri sürülmektedir (s.6). Muhtemelen Lupieri, İslam ülkelerinde kuyumcuların genelde gayrimüslimlerden (örneğin Irak ve İran'da Sabiilerden) oluşmasının nedenini açıklamak bağlamında bu değerlendirmeyi yapmaktadır. Oysa İslam geleneğinde yazanın iddia ettiği gibi bir yasaklama bulunmamaktadır. Yine kitapta, Mandenlerin Müslümanların yiyecek ve içeceklerini kabul etmelerinin yasak olduğu ifade edilmektedir (s.xvii) ki yazarın bu bilgiye nasıl ve nereden ulaştığı belli değildir. Sabiiler, dinen yasak sayılan bazı yiyecek ve içeceklerden uzak durmaktadular; ancak bunların dışında, Sabii olmayan komşularının kendilerine ikram ettiği diğer (kendilerince de yenilmesi helal olan) yiyecek ve içecekleri reddettikleri bilinmemektedir.

Lupieri'nin Kur'an'da bahsedilen Sabiilerle ilgili yaptığı değerlendirmeler de oldukça sorunlu gözükmektedir. Örneğin o, Kur'an'daki

Sabiilerin muhtemelen çok az bilinen ya da hiç bilinmeyen bir Arap halk olduğunu iddia etmekte ve Hz. Muhammed'in Mandenlerin farkında olmadığını kesin olduğunu savunmaktadır (ss.66-67). Lupieri'nin ileri sürdüğü bu iddia, öteden beri kimi Batılı yazarlarca savunulan bir tezdır. Buna göre, Kur'an'daki Sabiiler, muhtemelen Hicaz yöresinde yaşamış olan marjinal bir dinsel topluluktur ve Hz. Muhammed, Sabiilerle bunları kastetmektedir. Kur'an'daki bu terimin, Güney Mezopotamya'da yaşayan ve Arap komşularınca Subba ya da Subbi olarak adlandırılan Mandenleri kastetmesi olası değildir; zira yalnızca Hicaz'da ikamet etmiş olan Hz. Muhammed'in onlardan haberdar olmuş olması mantıklı değildir (tabi ki bu iddiada Kur'an da Allah tarafından inzal edilen vahiy ürünü bir kitap olarak değil, Hz. Muhammed tarafından kendi bilgisi doğrultusunda derlenen bir metin olarak kabul edilmektedir).

Kimi Batılılarca dillendirilen bu iddianın gerçekte oldukça tarafgir olduğu ve gerçeği yansıtmadığı açıktır. Öncelikle bu iddiada, önyargısal olarak, Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından yazıldığı veya derlendiği, bir başka ifadeyle Kur'an'ın Hz. Muhammed'e ait tarihsel bir metin olduğu, dolayısıyla onda yer alan bilgilerin ancak Hz. Muhammed'in tarihsel, kültürel ve coğrafi bilgisi dahilinde anlaşılabilceği yargısı dikkati çekmektedir. Yine bu iddiada yer alan, Sabiilerin Mandenleri kasteden bir terim olamayacağı, zira Hz. Muhammed'in onların farkında olamayacağı tezinde de bir önyargısal kabul görülmektedir. Oysa, Kur'an'daki Sabiilerin kimliğine yönelik erken dönemlerden itibaren Müslüman alimlerce (ki bunların arasında sahabilerden tabiine ve tebei tabiine kadar birçok grup da yer almaktadır) yapılan açıklamalara bakıldığında, bu terimin Güney Mezopotamya'da yaşayan Subba ya da Subbileri (yani Sabiileri) kastettiğinin anlaşıldığı aşıkardır.¹

Yine yazar, Sabii kutsal metinlerinden Haran Gaveyta'ta bahsedilen Haran'ın, Harran şehriyle coğrafi olarak ilişkili olduğunun kesin olduğunu söylemektedir (s.138). Ancak bu görüş de oldukça sorumludur. Zira, Haran Gaveyta'da, söz konusu edilen Haran'ın dağlık Medye bölgesi olduğu ve Yahudilerin baskısından kaçan Sabiilerin atalarının

¹ Bu konuda bkn. Şinasi Gündüz, *The Knowledge of Life*, Oxford 1994, ss.17-51; aynı yazar, *Mitoloji ile İnanç Arasında: Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar*, Samsun 1998, ss.101-132.

(Nasuralarm) buraya sığındıktan sonra onları izleyen Yahudilerin buraya ulaşamadıkları anlatılmaktadır.²

Genel olarak bakıldığında Lupieri'nin kitabı, Sabiilik araştırmalarına olumlu katkı sağlar niteliktedir. Batılı bir tarihçi bakış açısıyla Sabii tarihi ve inançlarının irdelenmesi Sabiilik araştırmaları açısından değişik bir perspektifi yansıtmaktadır.

Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ

---

² "Anuş Uthra, Haran Gaveyta olarak adlandırılan Medye dağlarına gitti." *The Haran Gawaita*, tr. E.S. Drower, Vatican City 1953, s.10. "... bu şehir ki orada Nasuralar vardı; zira'orada Yahudi yöneticiler için bir yol yoktu. Onların başında Kral Ardban vardı." *The Haran Gawaita*, s.3.